

gyre kevésbé rendelkezett azzal a joggal, hogy legitimálja a tudományt stb. Ugyanakkor én nem vagyok borúlátó, a jelenkori gondolkodásnak egyik hozadéka, hogy történt egyfajta ijraközeledés a filozófia és a tudományok közt. A társadalomtudományok is egyre inkább fölismerik a filozófiával való dialógus lehetőségét. A tudományokra vonatkozóan a filozófia egyik szerepe az, hogy lehetővé tegye közöttük a dialógust. A dialógus építésrendjének feltételeit írja körül.

KÜLÖNBESÉG: Miként jelenik meg a filozófia az egyetemi oktatásban? Mit lehet ebből átadni?

...A.: Egy oktató pedagógiai ethosza a személyes közvetítésben rejlik. Nem valami objektív filozófiai tudást adok át, hanem azt a személyes interpretációt, ahogyan a filozófiatörténethez nyúlok.

A filozófiatörténetre való reflektálás gyakorlati kérdés, mindig a saját életünkkel való kísérletezés másokkal együtt. A filozófia lényegében a világban való létezésünk tudata. Az egymással lét tudata is. Se a te se a mi nincs eleve adva, hanem egyfajta lehetőség. A filozófiai diskurzus annak a tere, ahol ezek létrejönnek. A filozófiát művelő személy participálódik a közösségbe. Hallgató és oktató közötti valós dialógus nélkül az oktatás pusztán mechanikus átvitelé silányul.

Ez nem veszélytelen dolog. Aki föl vállalja ezt a veszélyt, az út keresésnek ezt a veszélyét, az tud elindulni. Az út, és nem a cél a fontos. Maga a keresés a filozófia. A hiábavalóság pátozsa is erről szól, hogy az út fontosabb, mint az eredmény. A filozófia a filozófiához vezető út. Mert abban a pillanatban, amikor föl ismered, hogy neked gondolkodnod kell, amikor fölmerül a szkepszis, az már filozófia. És ez az, ami engem érdekel.

"Nem tudom, mi tarthatná
életben a filozófiát"

Válaszol Csejtei Dezső

CS.D.: A kanti problémafelvetés, miszerint filozófiát nem, csak filozofálni lehet tanítani, annyiból érdekes, hogy itt valóban egy antinómikus dologról van szó. Két olyan terület összepasszításáról, amely hézagmentesen sohasem egyeztethető össze. Egyrészt a tradícióról van szó, másrészt arról, hogy a szuverén filozofálás miként kapcsolódhat e tradícióhoz.

Egyértelmű személyes véleményt azért sem tudok alkotni, mert bennem is időről időre állandóan változik ez az egész, hatásoktól függően. Ha látom, hogy a hagyománytörténet, a hagyomány, mint oktatási kérdés, kezd veszélybe kerülni, hiányosságok fedezhetők fel e téren, akkor nyilván ennek megerősítését tartom fontosnak. A másik veszéllyel szembesülve, amely egy morbus hermeneuticust, vagyis filológiai szolgádatot idézhet elő, önkéntelenül is arra hajlik az ember, hogy megőrizze az eredeti filozófiai látásmódnak egy kis mezőjét, hogy ne sorvadjon el az egész. Tehát hatásoktól is függ, hogy mikor melyikre lenne érzésem szerint nagyobb szükség. A kettő harmonikus passzítására csak a legnagyobbak képesek, Hegel vagy Heidegger, akiknél a hagyomány kreatív filozofálássá válik.

KÜLÖNBESÉG: Ezek szerint ez egy állandó oszcillációt jelentene, miszerint egyszer az emberben föltör a saját gondolkodásra való igénye, máskor viszont igyekszik a hagyományba belesimulni?

CS.D.: Valahogy így élem meg, de itt nem csak a személyes viszony kerül elő, hanem az is, hogy tanszékvezetőként mire kell odafigyelni. Nyilván mindkettőre.

Tanulságos volt számomra, hogy annakidején történelem szakosként bementem egy szakdolgozat témával az akkori egyetem egyik legnagyobb professzorához, Wittmann Tiborhoz. Akkoriban erősen középpontban volt a történelemfilozófia, az ázsiai termelési mód, formációelmélet, és szinte mindenkinek volt házi elmélete a világtörténelemlről. Valami ilyesimből szerettem volna Wittmannnál szakdolgozatot írni. Ő meghallgatta, és azt kérdezte, hogy milyen szakos vagyok még amellet. Mondtam, hogy angol. Mire azt válaszolta, azt tudná javasolni, nézzem meg az inka birodalomnak az angol nyelvű szakirodalomban való recepcióját az 1960-as években. Nyilván rettenetesen elgondolkoztam rajta, hogyan jön ez ide? Utólag, az évek folyamán derült fény arra, hogy az öreg akkor elküldött a sor végére, ott kell kezdeni valahol a recepciótörténettel, és azután majd belenőni, beletanulni az egészbe, és majd a végén, ha marad szusz az emberben, akkor megírhatja a világtörténet filozófiáját is. A probléma csak az, hogy nagyon sokan vannak, akik elindulnak ezen az úton, és belevesznek, elvesznek valahol.

KÜLÖNBESÉG: A filozófiában hol határozhatnánk meg ezek szerint a sor végét?

CS.D.: Az előbbi példákhoz hasonlóan mondjuk recepciótörténeti dolgokban. Például, hogy milyen változásokon megy keresztül Kant filozófiájának ábrázolása századunk második felében. Ez egyrészt lehetőséget ad más vélemények megismerésére, másrészt azzal szemben valamilyen saját álláspontnak a megformálására. Az biztos, hogy ez nem sok kreativitást igényel. Ez egy tradícionális hozzáállás.

KÜLÖNBSÉG: Nem rejti ez éppen azt a veszélyt magában, hogy egy esetleg még meglévő kreativitást is kiöl az emberből? Hiszen nem arra kényszerít, hogy valaki a gondolkodásban kreatívvá váljék, hanem épp ellenkezőleg, csak a szakirodalmon keresztül jusson el a gondolkodóhoz, és esetleg a saját gondolkodásához már egyáltalán nem?

CS.D.: Azt hiszem, hogy a dolog egyénre szabott. Lehetséges, hogy valaki mindezen keresztülmenve is képes megőrizni a saját gondolkodását. Heidegger klasszikus példája ennek, nála bármilyen terület kerül elő, azt abszolút szuverén módon képes uralni. A másik határértéket Nietzsche jelenti, aki fiatal, lírikus korában kibújt az egész tradíció-probléma alól, és nekiáll saját filozófiát csinálni. Ha nagyon személyes véleményemnek adhatok hangot, akkor nekem inkább a tradícióközpontú gondolkodás a szimpatikus, mint például Diltheyé. Dilthey a nagy mesélő, akinél bármilyen probléma kerül elő, elkezd a preszokratikánál, és irtózatosszerű erudícióval "végigmeséli" a dolgot. Hozzám inkább ez áll közelebb, s nem a vibráló, abszolút originális, lírai filozófia.

KÜLÖNBSÉG: Ha mindezt a filozófia oktatására vetítjük le, akkor hogyan egyeztethető össze a kettő, tehát a filozófiatörténet, mint a tradíció oktatása, és az egyéni személyes gondolkodás fejlesztése?

CS.D.: Itt legalább két dologról van szó. Először is, hogy a hallgatók a maguk számára mindezt hogy bontják föl. Itt már önmagában adódik egy kettős megközelítés. Tagadhatatlan, hogy léteznek olyan hallgatók, akiknek a filozófia tantárgyként, diszciplínaként létezik, mégha szakos is. Megelégszik azzal, hogy végigveszi annak történetét, elolvasson dolgokat, de eredeti látásmódot nem alakít ki. A másik ennek az ellentéte lenne.

Az oktatók felől nézve szintén, akár a felelőség szempontjából, megközelíthetjük úgy, hogy valaki a klasszikus szövegek fölbonthatásán keresztül igyekszik megteremteni az originális látás kialakítását, annak föltételeit, ami nagyon nehéz dolog. Ismét a Schnädelbach tanulmányra, a hermeneuticus problémára utalva, itt az a fontos, hogy problémákat láttassunk. Azokat, amelyekre a művek válaszként születtek. Ha az illető tanár képes keresztülvezetni a dolgot úgy, hogy a külső alapproblémák jelenjenek meg, akkor az már az adott filozófus közvetítő közegén keresztül indukálhat egy olyan eredeti látásmódot, amely gondolkodásra ösztönzi.

KÜLÖNBSÉG: Tanszékvezetőként melyiket tartja fontosabbnak, egy technikai háló, egy eszköztár átadását, vagy a kreativitás fejlesztését?

CS.D.: Tanszékvezetőként a kérdés úgy merül fel, hogy melyiknek a hiánya a nagyobb veszély? Így – Ortegának arra az egyetemtanulmányára utalva, miszerint az egyetem általában az átlaghallgatóra épülő intézmény, és nem a zsenik termelésére – a nagyobb veszélyt abban látom, ha az eszköztárátadás hálóján tátonganak nagyobb lyukak, mint ha két-három nagyon tehetséges ember szellemi önmegformálódása kárt szenved bizonyos oktatási kényszerűségek miatt. De olyan emberként, aki filozófiával foglalkozik, természetesen a másik jelentené a nagyobb veszteséget.

KÜLÖNBSÉG: Ma Magyarországon milyen gondolkodónak, filozófusnak lenni, hogy viszonyul hozzá a társadalom, és viszont?

CS.D.: Ez egy teljesen más horizont. Egy dolog az, hogy működnek az egyetemeken a filozófia szakok, kiadják a szakkönyveket, képezik a tanárokat, tehát megy a verklei; és másik dolog az, hogy a filozófusnak milyen a presztízse, mennyire hallgattatik meg a világban. É tekintetben borulató vagyok. Spengler szerint a történelem vége a filozófia végét is jelenti, és emiatt – csak félve mondja ki az ember – nem biztos, hogy túl nagy szükség van ma már filozófusra a világban. Iustinianusnak volt egy nagyon hatásos cselekedete, amikor bezáratta az összes athéni iskolát. Megmondom őszintén, régóta töprengek azon, hogy mihez kezdett akkor az a sok filozófus. Ma ilyen aktusra sem szükség, sem lehetőség nincsen, mert afelé tart a dolog, hogy megszűnnek ezek maguktól.

KÜLÖNBSÉG: Látna a filozófia presztízisének csökkenését, nem merül-e fel a kérdés, hogy a gondolkodó ember miként mondhat ellene ennek? Mit tehetünk, hogy megőrizzük a filozófia hagyományos fényét, vagy az már mint fény tompult meg, s így már nincsen erre szükség?

CS.D.: Én ez utóbbi felé hajlanék. Globális értelemben mindenképpen ezt az eltűnést, kiszorulást érzem, amely még Marcuse egydimenziósságát is alulmúlja. A filozófiát mindig a problémák éltették. Ha most egy olyan öntörvényű világ formálódik meg, amely kiiktatja a problémákat az élet egyre nagyobb területéről, nem csak a tudományos, de a személyes problémákat is ördögi ügyességgel képes eltussolni, stilizálni – gondolkodok itt a halálnak, mint alapproblémának az elfedésére –, akkor nem tudom, mi tarthatná életben a filozófiát. Hacsak az nem, hogy emlékként elővesszük a nagyok műveit, és elcsodálkozunk azon, hogy valamikor még egészen furcsa emberek éltek ezen a földön.